

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ПАРАДИГМАТА НА СВИДЕТЕЛСКИТЕ ФОРМИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Васил Стаменов
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

ON THE PARADIGM OF DIRECT EVIDENCE FORMS IN MODERN BULGARIAN LANGUAGE

Vasil Stamenov
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The paper presents the full paradigm of direct evidence forms in the Modern Bulgarian language. The thesis being defended is that grammaticalized direct evidentiality is an example of a higher linguistic abstraction. It is argued that the set of direct evidence grammatical formations should encompass not solely the indicative forms containing the morpheme *-h-/-she-*, but also the relative imperative forms of the type *da pisheh*, *neka (da) pisheh*, *dano (da) pisheh*, *da byah pisal*, *neka (da) byah pisal*, *dano (da) byah pisal*, *da byah pisan*, *neka (da) byah pisan*, *dano da byah pisan* among others, in addition to forms expressing an hypothetical condition (*bih pisal* among others).

Keywords: direct evidence forms, grammatical form, evidentiality, Bulgarian

Обект на настоящото изследване са свидетелските форми в съвременния български език. Основната цел на научния анализ е да бъде представена тяхната пълна парадигма. Известно ни е, че в книгата си „Референция и рефериране в света на езика“ В. Маровска включва свидетелските форми в грамемата свидетелски таксис (Маровска/Marovska 2013), но именно поради тази причина в нейния модел отсъстват неотносителните непреизказни и неумозаключителни свидетелски граматични образувания за абсолютна предходност. С. Стойчев обособява самостоятелната морфологична категория „евиденция на глаголното действие“, в рамките на която функционира грамемата свидетелски евиденциал. Въпреки че авторът приема за свидетелски аористните форми, съдържащи флексията *-х-*, той също не представя пълното спрежение на граматичните образувания, които показват, че говорещото лице е очевидец на съобщавания факт (Стойчев/Stoychev 2019). Част от големия брой свидетелски форми са описани и от К. Куцаров (вж. Куцаров/Kutsarov 1998; Куцаров/Kutsarov 2022).

В хода на изложението като маркирани със свидетелственост определяме тези морфологични форми, които притежават флексията

-x-/-ше¹. Основаваме се на аналогичния подход у С. Иванчев, А. Александров, В. Шаур и др. автори (вж. Иванчев/Ivanchev 1986, Александров/Aleksandrov 1987, Шаур/Schaur 1989, Куцаров/Kutsarov 2007). Необходимо е да уточним, че към групата на специализираните средства, с помощта на които говорещото лице се представя като свидетел на съобщавания факт, отнасяме също второличните и третоличните непреизказни и неумозаключителни сингуларни форми за минало време от типа: *писа, чете, мете* и др. (различен е например подходът на В. Маровска – вж. Маровска/Marovska 2013: 335). Като немаркирани със свидетелственост ще разглеждаме всички останали вербални форми, несъдържащи **-x-/-ше-** (Куцаров/Kutsarov 2013: 18).

В края на статията „Evidentiality не е преизказност“ И. Куцаров отбелязва, че: „[...] в съвременния български език съществува редица форми, съдържащи граматичната морфема **-x-/-ш-**, която изразява ‘свидетелственост’“ (Куцаров/Kutsarov 2017: 49). Наличието на преизказни форми за минало време от вида *пили, разказали* е доказателство, че в съвременния български език значението абсолютна предходност се изразява и от словоформи, в чийто състав не присъства морфемата **-x-**. Поради тази причина се солидаризираме с мнението, че днес тя не е маркер за време или таксис, а е свидетелска флексия.

1. Свидетелски форми за изявително наклонение

1.1. Свидетелски форми за минало време

Положителни свидетелски деятелни форми за минало време:

1. <i>писах</i>	1. <i>писахме</i>
2. <i>писа</i>	2. <i>писахте</i>
3. <i>писа</i>	3. <i>писаха</i>

Отрицателни свидетелски деятелни форми за минало време:

1. <i>не писах</i>	1. <i>не писахме</i>
2. <i>не писа</i>	2. <i>не писахте</i>
3. <i>не писа</i>	3. <i>не писаха</i>

Положителни свидетелски форми на спомагателния глагол *съм*:

1. <i>бях</i>	1. <i>бяхме</i>
2. <i>беше (бе)</i>	2. <i>бяхте</i>
3. <i>беше (бе)</i>	3. <i>бяха</i>

Отрицателни свидетелски форми на спомагателния глагол *съм*:

1. <i>не бях</i>	1. <i>не бяхме</i>
2. <i>не беше (не бе)</i>	2. <i>не бяхте</i>
3. <i>не беше (не бе)</i>	3. <i>не бяха</i>

¹ Споделяме тезата на В. Станков, че от съвременна гледна точка **-ше-** е цяла флексия, аломорф на свидетелската морфема **-x-** (вж. Станков/Stankov 2009: 12).

Положителни свидетелски форми на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>бидох</i>	1. <i>бидохме</i>
2. <i>биде</i>	2. <i>бидохте</i>
3. <i>биде</i>	3. <i>бидоха</i>

Отрицателни свидетелски форми на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>не бидох</i>	1. <i>не бидохме</i>
2. <i>не биде</i>	2. <i>не бидохте</i>
3. <i>не биде</i>	3. <i>не бидоха</i>

Положителните и отрицателните деятелни форми от типа „бидох“, „не бидох“ се употребяват рядко в съвременния български език. Откриват се предимно в богослужебни текстове или в произведения, в които се наподобява стилистиката на религиозния наратив: *Господната ръка биде върху мене, та ме изведе чрез Господния Дух и ме постави в сред поле, което бе пълно с кости* (Библия 1940, Езекил 37: 1); *А рождението на Исуса Христа биде така: след като бе сгодена майка му Мария за Иосифа, преди да бяха се съединили тя се намери непразна от Светия Дух* (Библия 1940, Матей 1: 18). Доказателство за ограничеността на формите, образувани с *бъда*, е фактът, че в по-новите преводи на библейския текст те са заменени с други, срв.: *Ръката на Господа беше върху мен [...]* (Библия 2002, Езекил 31: 1); *Господнята ръка беше върху мен [...]* (Библия 2005, Езекил 31: 1); *А рождението на Исус Христос беше така [...]* (Библия 2002, Матей 1: 18); *А рождението на Исус Христос стана така [...]* (Библия 2005, Матей 1: 18).

Положителни свидетелски страдателни форми за минало време:

1. <i>бидох писан</i>	1. <i>бидохме писани</i>
2. <i>биде писан</i>	2. <i>бидохте писани</i>
3. <i>биде писан</i>	3. <i>бидоха писани</i>

Отрицателни свидетелски страдателни форми за минало време:

1. <i>не бидох писан</i>	1. <i>не бидохме писани</i>
2. <i>не биде писан</i>	2. <i>не бидохте писани</i>
3. <i>не биде писан</i>	3. <i>не бидоха писани</i>

1.2. Свидетелски форми за сегашно време

Положителни относителни свидетелски презентни форми за деятелен залог:

1. <i>пишех</i>	1. <i>пишехме</i>
2. <i>пишеше</i>	2. <i>пишехте</i>
3. <i>пишеше</i>	3. <i>пишеха</i>

Отрицателни относителни свидетелски презентни форми за деятелен залог:

1. <i>не пишех</i>	1. <i>не пишехме</i>
2. <i>не пишеше</i>	2. <i>не пишехте</i>
3. <i>не пишеше</i>	3. <i>не пишеха</i>

Положителни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *съм*:

1. <i>бях</i>	1. <i>бяхме</i>
2. <i>беше (бе)</i>	2. <i>бяхте</i>
3. <i>беше (бе)</i>	3. <i>бяха</i>

Отрицателни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *съм*:

1. <i>не бях</i>	1. <i>не бяхме</i>
2. <i>не беше (не бе)</i>	2. <i>не бяхте</i>
3. <i>не беше (не бе)</i>	3. <i>не бяха</i>

Положителни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>бъдех</i>	1. <i>бъдехме</i>
2. <i>бъдеше</i>	2. <i>бъдехте</i>
3. <i>бъдеше</i>	3. <i>бъдеха</i>

Отрицателни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>не бъдех</i>	1. <i>не бъдехме</i>
2. <i>не бъдеше</i>	2. <i>не бъдехте</i>
3. <i>не бъдеше</i>	3. <i>не бъдеха</i>

Положителни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *бивам*:

1. <i>бивах</i>	1. <i>бивахме</i>
2. <i>биваше</i>	2. <i>бивахте</i>
3. <i>биваше</i>	3. <i>биваха</i>

Отрицателни относителни свидетелски форми на спомагателния глагол *бивам*:

1. <i>не бивах</i>	1. <i>не бивахме</i>
2. <i>не биваше</i>	2. <i>не бивахте</i>
3. <i>не биваше</i>	3. <i>не биваха</i>

Формите на *бивам* „практически нямат самостоятелна употреба“, но участват в състава на аналитични свидетелски граматични образувания: *бивах писан* и др. (Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999: 454).

Положителни относителни свидетелски презентни форми за страдателен залог:

1. <i>бъдех писан</i>	1. <i>бъдехме писани</i>
2. <i>бъдеше писан</i>	2. <i>бъдехте писани</i>
3. <i>бъдеше писан</i>	3. <i>бъдеха писани</i>

Отрицателни относителни свидетелски презентни форми за страдателен залог:

1. <i>не бъдех писан</i>	1. <i>не бъдехме писани</i>
2. <i>не бъдеше писан</i>	2. <i>не бъдехте писани</i>
3. <i>не бъдеше писан</i>	3. <i>не бъдеха писани</i>

Положителни относителни свидетелски итеративни презентни форми за страдателен залог:

1. <i>бивах писан</i>	1. <i>бивахме писани</i>
2. <i>биваше писан</i>	2. <i>бивахте писани</i>
3. <i>биваше писан</i>	3. <i>биваха писани</i>

Отрицателни относителни свидетелски итеративни презентни форми за страдателен залог:

1. <i>не бивах писан</i>	1. <i>не бивахме писани</i>
2. <i>не биваше писан</i>	2. <i>не бивахте писани</i>
3. <i>не биваше писан</i>	3. <i>не биваха писани</i>

Положителни относителни свидетелски резултативни презентни форми за деятелен залог:

1. <i>бях писал</i>	1. <i>бяхме писали</i>
2. <i>беше (бе) писал</i>	2. <i>бяхте писали</i>
3. <i>беше (бе) писал</i>	3. <i>бяха писали</i>

Отрицателни относителни свидетелски резултативни презентни форми за деятелен залог:

1. <i>не бях писал</i>	1. <i>не бяхме писали</i>
2. <i>не беше (бе) писал</i>	2. <i>не бяхте писали</i>
3. <i>не беше (бе) писал</i>	3. <i>не бяха писали</i>

Положителни относителни свидетелски презентни форми за страдателен залог:

1. <i>бях писан</i>	1. <i>бяхме писани</i>
2. <i>беше (бе) писан</i>	2. <i>бяхте писани</i>
3. <i>беше (бе) писан</i>	3. <i>бяха писани</i>

Отрицателни относителни свидетелски презентни форми за страдателен залог:

1. <i>не бях писан</i>	1. <i>не бяхме писани</i>
2. <i>не беше (бе) писан</i>	2. <i>не бяхте писани</i>
3. <i>не беше (бе) писан</i>	3. <i>не бяха писани</i>

1.3. Свидетелски форми за бъдеще време

Положителни относителни форми на спомагателния глагол *ща*:

1. <i>щях</i>	1. <i>щяхме</i>
2. <i>щеше</i>	2. <i>щяхте</i>
3. <i>щеше</i>	3. <i>щяха</i>

Отрицателни относителни форми на спомагателния глагол *ща*:

1. <i>не щях</i>	1. <i>не щяхме</i>
2. <i>не щеше</i>	2. <i>не щяхте</i>
3. <i>не щеше</i>	3. <i>не щяха</i>

Формите на *ща* „практически нямат самостоятелна употреба“, но участват в състава на аналитични свидетелски граматични образувания от типа *щях да пиша*, *щях да съм писал* и др. (Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999: 454).

Положителни относителни свидетелски деятелни форми за бъдеще време:

1. <i>щях да пиша</i>	1. <i>щяхме да пишем</i>
2. <i>щеше да пишеш</i>	2. <i>щяхте да пишете</i>
3. <i>щеше да пише</i>	3. <i>щяха да пишат</i>

Отрицателни относителни свидетелски деятелни форми за бъдеще време:

1. <i>нямаше да пиша</i>
(*не щях да пиша)	1. <i>нямаше да пишем</i>
(*не щяхме да пишем)
2. <i>нямаше да пишеш</i>
(*не щеше да пишеш)	2. <i>нямаше да пишете</i>
(*не щяхте да пишете)
3. <i>нямаше да пише</i>
(*не щеше да пише)	3. <i>нямаше да пишат</i>
(*не щяха да пишат)

Положителни относителни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателния глагол *съм*:

1. <i>щях да съм</i>	1. <i>щяхме да сме</i>
2. <i>щеше да си</i>	2. <i>щяхте да сте</i>
3. <i>щеше да е</i>	3. <i>щяха да са</i>

Отрицателни относителни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателните глаголи *съм*:

1. <i>нямаше да съм</i>
(*не щях да съм)	1. <i>нямаше да сме</i>
(*не щяхме да сме)
2. <i>нямаше да си</i>
(*не щеше да си)	2. <i>нямаше да сте</i>
(*не щяхте да сте)
3. <i>нямаше да е</i>
(*не щеше да е)	3. <i>нямаше да са</i>
(*не щяха да са)

Положителни относителни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>щях да бъда</i>	1. <i>щяхме да бъдем</i>
2. <i>щеше да бъдеш</i>	2. <i>щяхте да бъдете</i>
3. <i>щеше да бъде</i>	3. <i>щяха да бъдат</i>

Отрицателни относителни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателния глагол *бъда*:

1. <i>нямаше да бъда</i>
(*не <i>щях да бъда</i>)	1. <i>нямаше да бъдем</i>
(*не <i>щяхме да бъдем</i>)
2. <i>нямаше да бъдеш</i>
(*не <i>щеше да бъдеш</i>)	2. <i>нямаше да бъдете</i>
(*не <i>щяхте да бъдете</i>)
3. <i>нямаше да бъде</i>
(*не <i>щеше да бъде</i>)	3. <i>нямаше да бъдат</i>
(*не <i>щяха да бъдат</i>)

Положителни относителни резултативни свидетелски деятелни форми за бъдеще време:

1. <i>щях да съм (бъда) писал</i>	1. <i>щяхме да сме (бъдем) писали</i>
2. <i>щеше да си (бъдеш) писал</i>	2. <i>щяхте да сте (бъдете) писали</i>
3. <i>щеше да е (бъде) писал</i>	3. <i>щяха да са (бъдат) писали</i>

Отрицателни относителни резултативни свидетелски деятелни форми за бъдеще време:

1. <i>нямаше да съм (бъда) писал</i>
(*не <i>щях да съм (бъда) писал</i>)	1. <i>нямаше да сме (бъдем) писали</i>
(*не <i>щяхме да сме (бъдем) писали</i>)
2. <i>нямаше да си (бъдеш) писал</i>
(*не <i>щеше да си (бъдеш) писал</i>)	2. <i>нямаше да сте писали</i>
(*не <i>щяхте да сте (бъдете) писали</i>)
3. <i>нямаше да е (бъде) писал</i>
(*не <i>щеше да е (бъде) писал</i>)	3. <i>нямаше да са писали</i>
(*не <i>щяха да са (бъдат) писали</i>)

Положителни относителни резултативни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателните глаголи *съм* и *бъда*:

1. <i>щях да съм бил</i>	1. <i>щяхме да сме били</i>
2. <i>щеше да си бил</i>	2. <i>щяхте да сте били</i>
3. <i>щеше да е бил</i>	3. <i>щяха да са били</i>

Отрицателни относителни резултативни свидетелски форми за бъдеще време на спомагателните глаголи *съм* и *бъда*:

1. <i>нямаше да съм бил</i>
(*не <i>щях да съм бил</i>)	1. <i>нямаше да сме били</i>
(*не <i>щяхме да сме били</i>)
2. <i>нямаше да си бил</i>
(*не <i>щеше да си бил</i>)	2. <i>нямаше да сте били</i>
(*не <i>щяхте да сте били</i>)
3. <i>нямаше да е бил</i>
(*не <i>щеше да е бил</i>)	3. <i>нямаше да са били</i>
(*не <i>щяха да са били</i>)

Положителни относителни свидетелски страдателни форми за бъдеще време:

1. <i>цях да съм (бъда) писан</i>	1. <i>цяхме да сме (бъдем) писани</i>
2. <i>щеше да си (бъдеш) писан</i>	2. <i>цяхте да сте (бъдете) писани</i>
3. <i>щеше да е (бъде) писан</i>	3. <i>цяха да са (бъдат) писани</i>

Отрицателни относителни свидетелски страдателни форми за бъдеще време:

1. <i>нямаше да съм (бъда) писан</i>
(*не <i>цях да съм (бъда) писан</i>)	1. <i>нямаше да сме (бъдем) писани</i>
(*не <i>цяхме да сме (бъдем) писани</i>)
2. <i>нямаше да си (бъдеш) писан</i>
(*не <i>щеше да си (бъдеш) писан</i>)	2. <i>нямаше да сте (бъдете) писани</i>
(*не <i>цяхте да сте (бъдете) писани</i>)
3. <i>нямаше да е (бъде) писан</i>
(*не <i>щеше да е (бъде) писан</i>)	3. <i>нямаше да са (бъдат) писани</i>
(*не <i>цяха да са (бъдат) писани</i>)

2. Свидетелски форми за условно наклонение

Смятаме, че е оправдано формите за условно наклонение да бъдат приети за свидетелски, ако свидетелствеността се разбира по-широко: не просто като засвидетелстване на действие или резултат от действие, но и като възможност за изразяване на „свидетелско“ отношение към действие, зависещо от изпълнението на определено условие. Под „свидетелско“ отношение тук се има предвид засвидетелстване на високата степен на убеденост на говорещия субект, че действието може да бъде осъществено.

Положителни свидетелски деятелни форми за условно наклонение:

1. <i>бих писал</i>	1. <i>бихме писали</i>
2. <i>би писал</i>	2. <i>бихте писали</i>
3. <i>би писал</i>	3. <i>биха писали</i>

Отрицателни свидетелски деятелни форми за условно наклонение:

1. <i>не бих писал</i>	1. <i>не бихме писали</i>
2. <i>не би писал</i>	2. <i>не бихте писали</i>
3. <i>не би писал</i>	3. <i>не биха писали</i>

Положителни свидетелски условни форми на спомагателните глаголи *съм* и *бъда*:

1. <i>бих бил</i>	1. <i>бихме били</i>
2. <i>би бил</i>	2. <i>бихте били</i>
3. <i>би бил</i>	3. <i>биха били</i>

Отрицателни свидетелски условни форми на спомагателните глаголи *съм* и *бъда*:

1. <i>не бих бил</i>	1. <i>не бихме били</i>
2. <i>не би бил</i>	2. <i>не бихте били</i>
3. <i>не би бил</i>	3. <i>не биха били</i>

Положителни свидетелски страдателни форми за условно наклонение:

1. <i>бих бил писан</i>	1. <i>бихме били писани</i>
2. <i>би бил писан</i>	2. <i>бихте били писани</i>
3. <i>би бил писан</i>	3. <i>биха били писани</i>

Отрицателни свидетелски страдателни форми за условно наклонение:

1. <i>не бих бил писан</i>	1. <i>не бихме били писани</i>
2. <i>не би бил писан</i>	2. <i>не бихте били писани</i>
3. <i>не би бил писан</i>	3. <i>не биха били писани</i>

3. Свидетелски форми за повелително наклонение

Единствено аналитичните относителни резултативни и нерезултативни повелителни форми от типа *нека кажеше, дано беше успял* и др. могат да се комбинират със свидетелската морфема *-х/-ше-*. Особено в тяхното значение е подканата за извършване на *контрафактическо действие* (Чакърова/Chakarova 2009: 36). С тяхна помощ говорещият се представя не като очевидец на съобщавания факт или на резултата от него, а като лице, което засвидетелства силното си желание действието да е било реализирано в предходен момент: „Нека си беше взел изпита“ („толкова много ми се искаше това да се случи, сякаш го видях с очите си, но то не стана“).

Положителни относителни деятелни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. <i>нека (да) пишех</i>	1. <i>нека (да) пишехме</i>
2. <i>нека (да) пишеше</i>	2. <i>нека (да) пишехте</i>
3. <i>нека (да) пишеше</i>	3. <i>нека (да) пишеха</i>
1. <i>да пишех</i>	1. <i>да пишехме</i>
2. <i>да пишеше</i>	2. <i>да пишехте</i>
3. <i>да пишеше</i>	3. <i>да пишеха</i>
1. <i>дано (да) пишех</i>	1. <i>дано (да) пишехме</i>
2. <i>дано (да) пишеше</i>	2. <i>дано (да) пишехте</i>
3. <i>дано (да) пишеше</i>	3. <i>дано (да) пишеха</i>

Отрицателни относителни деятелни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. <i>нека (да)не пишех</i>	1. <i>нека (да)не пишехме</i>
2. <i>нека (да)не пишеше</i>	2. <i>нека (да) не пишехте</i>
3. <i>нека (да) не пишеше</i>	3. <i>нека (да) не пишеха</i>
1. <i>да не пишех</i>	1. <i>да не пишехме</i>
2. <i>да не пишеше</i>	2. <i>да не пишехте</i>
3. <i>да не пишеше</i>	3. <i>да не пишеха</i>

1. дано (да)не пишех
2. дано (да) не пишеше
3. дано (да)не пишеше

1. дано (да)не пишехме
2. дано (да) не пишехте
3. дано (да) не пишеха

Положителни относителни резултативни деятелни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. нека (да) бях писал
2. нека (да) беше писал
3. нека (да) беше писал

1. нека (да) бяхме писали
2. нека (да) бяхте писали
3. нека (да) бяха писали

1. да бях писал
2. да беше писал
3. да беше писал

1. да бяхме писали
2. да бяхте писали
3. да бяха писали

1. дано (да) бях писал
2. дано (да) беше писал
3. дано (да) беше писал

1. дано (да) бяхме писали
2. дано (да) бяхте писали
3. дано (да) бяха писали

Отрицателни относителни резултативни деятелни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. нека (да) не бях писал
2. нека (да)не беше писал
3. нека (да) не беше писал

1. нека (да) не бяхме писали
2. нека (да) не бяхте писали
3. нека (да)не бяха писали

1. да не бях писал
2. да не беше писал
3. да не беше писал

1. да не бяхме писали
2. да не бяхте писали
3. да не бяха писали

1. дано (да) не бях писал
2. дано (да) не беше писал
3. дано (да)не беше писал

1. дано (да) не бяхме писали
2. дано (да) не бяхте писали
3. дано (да) не бяха писали

Положителни относителни страдателни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. нека (да) бях писан
2. нека (да) беше писан
3. нека (да) беше писан

1. нека (да) бяхме писани
2. нека (да) бяхте писани
3. нека (да) бяха писани

1. да бях писан
2. да беше писан
3. да беше писан

1. да бяхме писани
2. да бяхте писани
3. да бяха писани

1. дано (да) бях писан
2. дано (да) беше писан
3. дано (да) беше писан

1. дано (да) бяхме писани
2. дано (да) бяхте писани
3. дано (да) бяха писани

Отрицателни относителни страдателни свидетелски форми за повелително наклонение:

1. нека (да) не бях писан
2. нека (да) не беше писан
3. нека (да) не беше писан

1. нека (да) не бяхме писани
2. нека (да) не бяхте писани
3. нека (да) не бяха писани

1. да не бях писан
2. да не беше писан
3. да не беше писан

1. да не бяхме писани
2. да не бяхте писани
3. да не бяха писани

1. дано (да) не бях писан
2. дано (да) не беше писан
3. дано (да) не беше писан

1. дано (да) не бяхме писани
2. дано (да) не бяхте писани
3. дано (да) не бяха писани

Големият брой свидетелски форми е резултат от възможността флексията *-х-/-ше-* да се съчетава с маркерите на значенията първо, второ и трето лице; единствено и множествено число; минало, сегашно и бъдеще време; относителен и неотносителен таксис; резултативност и нерезултативност; деятелен и страдателен залог; изявително, повелително и условно наклонение; положителен и отрицателен статус. Наличието на несвидетелски форми за минало и бъдеще време (*писал, бил писан, писал е, бил е писан* и др.), на резултативни несвидетелски форми (*писал е* и др.), както и на относителни несвидетелски граматични образувания (*пишел, пишел е* и др.) е причината свидетелските форми да са по-малко от несвидетелските. Парадигмата на свидетелствеността убедително доказва, че това граматично значение е висша абстракция: то се проявява както в сферата на следходните форми, така и в субективномодалната сфера. С други думи, свидетелствеността в българския език е не само експликация на пряко наблюдавани действия или резултати от действия, но и изразяване на висока степен на лична ангажираност при вербализацията на възможно или желано действие.

БИБЛИОГРАФИЯ

Александров/Aleksandrov 1987: Александров, А. Универсален модус на изказване в българската темпорална система. // *Доклади от Втория международен конгрес по българистика*. София: БАН. [Aleksandrov, A. Universalen modus na izkazvane v balgarskata temporalna sistema. // *Dokladi ot Vtoriya mezhdunaroden kongres po balgaristika*. Sofia: BAN.]

- Иванчев/Ivanchev 1986:** Иванчев, С. Рецензия за „Преизказване на глаголното действие в българския език“. // *Съпоставително езикознание*, 1986, № 4, 80 – 85. [Ivanchev, S. Retsenziya za „Preizkazvane na glagolното deystvie v balgaskiya ezik“. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1986, kn. 4, 80–85.]
- Куцаров/Kutsarov 1998:** Куцаров, К. Свидетелственост – грамема в категорията вид на изказването. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, 1998, том 36, кн. I, 209 – 215. [Kutsarov, K. Svidetelstvenost – gramema v kategoriyata vid na izkazvaneto. // *Nauchni trudove na Plovdivskia universitet „Paisiy Hilendarski“*, 1998, tom 36, kn. I, 209–215.]
- Куцаров/Kutsarov 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 2007.]
- Куцаров/Kutsarov 2013:** Куцаров, И. Преизказването. // *Съпоставително езикознание*, 2013, кн. 2 – 3, 17 – 49. [Kutsarov, I. Preizkazvaneto. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 2013, kn. 2 – 3, 17 – 49.]
- Куцаров/Kutsarov 2017:** Куцаров, И. Evidential не е преизказност. // *Доклади от юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“*, посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 41 – 53. // [Kutsarov, I. Evidential ne e preizkaznost. // *Dokladi ot Yubileynata nauchna sesiya „Savremenni tendencii v ezikovedskite izsledvaniya“*, posvetena na 85 godini ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Yordan Penchev. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov, 2017, 41–53.]
- Куцаров/Kutsarov 2022:** Куцаров, К. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. София: „Колibri“, 2022. [Kutsarov, K. *Balgarskite leksemni klasove I uchenieto za chastite na rechta*. Sofia: „Kolibri“, 2022.]
- Маровска/Marovska 2013:** Маровска, В. *Референция и реферирание в света на езика*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013. [Marovska, V. *Referenciya i referirane v sveta na ezika. Morfologiya*. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 2013.]
- Станков/Stankov 2009:** Станков, В. Граматично значение и контекст. // *Проблеми на граматичната система на българския език – глагол*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2009, 10 – 50. [Stankov, V. Problemi na gramatichnata sistema na

bulgarskiya ezik – glagol. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 2009, 10–50.]

Стойчев/Stoychev 2019: Стойчев, С. *Българският релатив и чешкият език или за съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език*. София: „Силует”, 2019. [Stoychev, S. *Balgarskiyat relativ i cheshkiyat ezik ili za savremenniya bulgarski morfologichen relativ i negovite funktsionalni ekvivalenti v savremenniya cheshki ezik*. Sofia: “Siluet”, 2019.]

Чакърова/Chakarova 2009: Чакърова, К. *Императивът в съвременния български език*. Пловдив: Пигмалион, 2009. [Chakarova, K. *Imperativat v savremenniya bulgarski ezik*. Plovdiv: Pigmalion, 2009.]

Шаур/Shaur 1989: Шаур, В. Йерархия на признаците на българските глаголни времена. // *Съпоставително езикознание*, 1989, кн. 1, 45 – 55. [Shaur, V. *Yerarhia na priznatsite na bulgarskite glagolni vremena*. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1989, kn. 1, 45–55.]

ИЗТОЧНИЦИ

Библия 1940: Библия. Протестантски превод, 1940 // *Библията за Христос*. <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 април 2024. [**Bibliya 1940:** Bibliya, Protestantski prevod, 1940 // *Bibliyata za Hristos* <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 april 2024.]

Библия 2002: Библия, Издателство Верен, 2002 // *Библията за Христос*. <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 април 2024. [**Bibliya 2002:** Bibliya, Izdatelstvo Veren, 2002 // *Bibliyata za Hristos* <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 april 2024.]

Библия 2005: Книга на пророк Езекил. Българско библейско дружество, 2005 // *Библията за Христос*. <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 април 2024. [**Bibliya 2005:** Kniga na prorok Ezekil. Balgarsko biblejsko druzhestvo 2005 // *Bibliyata za Hristos*. <<https://bibliata.zahristos.org/>>, 22 april 2024.]